

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

©2025 КРИВОНОС Д. А.

УДК 336.2
JEL: G28; H21; H71; O10; O38

Кривонос Д. А. Податкове регулювання економічного розвитку

У статті проаналізовано та систематизовано досвід регулятивного впливу податкового компонента фінансової політики на економіку. Доведено, що пріоритетами реалізації сучасної податкової політики є забезпечення стійкого розвитку інститутів громадянського суспільства, посилення спроможності публічного регулювання розвитку, макрофінансова стабільність, безпека для всіх економічних агентів, надійний соціальний захист і підвищення добробуту, а також узгодження реалізації трансформаційних заходів в усіх сферах економічного життя суспільства. Досліджено вплив податкової політики на інвестиційні процеси в країнах – членах ЄС–27 та Україні. Розглянуто диферентні методи податкового регулювання економічного розвитку, зокрема зниження рівня прибуткового оподаткування через зменшення ставки або креацію спецзон із преференційним оподаткуванням, режимом податкових канікул тощо; активне фінансове стимулювання інвестицій у основний капітал через аплікацію податкових пільг, кредиту, виключень для частини прибутку, що реінвестується в основний капітал; поліпшення умов транскордонного руху капіталу через мінімізацію ставок податку для репатріації прибутку, елімінацію рестрикцій зі сплати дивідендів акціонерам-резидентам іноземних держав, таргетоване зниження митних тарифів; надання пільг зі сплати соціввірахувань для новостворених робочих місць. Доведено, що імплементація податкових пільг повинна бути чітко обмеженою в часі, спрямованою на заздалегідь детерміновані цілі. Запропоновано модель оцінювання впливу бюджетного та податкового компонентів фінансової політики на процеси економічного зростання. Здійснено регресійний аналіз впливу різних груп податків на макродинаміку вибірки держав – членів ЄС, що розташовані в Центральній Європі та Балтії. Досліджено структуру податкових надходжень і соціальних відрахувань із урахуванням рівня їх спрямування в окремих державах – членах ЄС–27 та Україні. Обґрунтовано необхідність удосконалення інституційної архітектури вітчизняного фінансового простору.

Ключові слова: податкова політика, економічне зростання, інвестиції, структура оподаткування, податкове навантаження.

Табл.: 3. **Формул.:** 3. **Бібл.:** 23.

Кривонос Дмитро Анатолійович – аспірант кафедри фінансів, Державний торговельно-економічний університет (вул. Кіото, 19, Київ, 02156, Україна)

E-mail: kryvonos.a.d@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3747-7695>

UDC 336.2
JEL: G28; H21; H71; O10; O38

Kryvonos D. A. The Regulatory Effect of Tax Policy on the Economy

The article analyzes and systematizes the experience of the regulatory effect of the tax component of fiscal policy on the economy. It is demonstrated that the priorities of modern tax policy implementation include ensuring the sustainable development of civil society institutions, strengthening the capacity for public regulation of development, macro-financial stability, security for all economic agents, reliable social protection, and improving welfare, as well as coordinating the implementation of transformational measures across all areas of society's economic life. The influence of tax policy on investment processes in EU-27 member countries and Ukraine is examined. Different methods of tax regulation for economic development are considered, including reducing income tax levels through rate cuts or creating special zones with preferential taxation, tax holiday regimes, and so on; active fiscal stimulation of investment in fixed capital through the application of tax benefits, credits, and exemptions for the portion of profits reinvested in fixed capital; improving conditions for cross-border capital flows by minimizing tax rates on profit repatriation, removing restrictions on dividend payments to shareholders residing in foreign countries, and targeted reduction of customs tariffs; providing social contribution benefits for newly created jobs. It is proved that the implementation of tax benefits should be clearly time-limited and directed toward predetermined objectives. A model has been proposed to assess the impact of the budgetary and tax components of fiscal policy on economic growth processes. A regression analysis was conducted on the effect of different groups of taxes on the macro-dynamics of a sample of the EU Member States located in Central Europe and the Baltic region. The structure of tax revenues and social contributions has been analyzed, taking into account the level of their allocation in individual EU-27 member countries and Ukraine. The need to improve the institutional architecture of the domestic fiscal space has been substantiated.

Keywords: tax policy, economic growth, investment, taxation structure, tax burden.

Tabl.: 3. **Formulae:** 3. **Bibl.:** 23.

Kryvonos Dmytro A. – Postgraduate Student of the Department of Finance, State University of Trade and Economics (19 Kioto Str., Kyiv, 02156, Ukraine)

E-mail: kryvonos.a.d@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3747-7695>

Проблематика податкової політики та посилення її регулятивного впливу на економіку є класичною, однак еволюція системи соціоекономічних відносин, макророзвиток та виникнення непередбачуваних екстерналій перманентно актуалізують її. Особливої гостроти вона

набуває за умов воєнного стану, коли уряд, з одного боку, має віднаходити екстраординарні джерела для фінансування критичних потреб фронту, а з іншого – пом'якшувати наслідки розбалансування національної економіки, забезпечуючи прийнятний рівень життя населення. Податкова політика

може розглядатися як цілісний комплекс заходів таргетованого економічного та адміністративного впливу уряду із застосуванням фіскального інструментарію для досягнення певних результатів, найважливішими з яких є рекультивація інвестиційних процесів, ефективний захист довкілля, підвищення добробуту, елімінація соціальної несправедливості. Податкове регулювання є цілеспрямованим процесом, що фокусується на вирішенні конкретних завдань, для чого використовується відповідний інструментарій, а також формуються інституційні рестрикції.

Комплекс питань податкової політики розглядається у працях вітчизняних і закордонних науковців. Авторський колектив під керівництвом М. Сімонеску, досліджуючи детермінанти економічного зростання в країнах Вишеградської четвірки та Румунії, відзначає важливість податкової політики для забезпечення позитивного впливу прямих інвестицій, зокрема іноземних, на макроекономічну динаміку [1]. Б. Слюсарчук доходить подібного висновку, констатує, що рівень і структура оподаткування є визначальними для динаміки інвестування в Польщі: фіскальні пільги зі сплати податків на прибуток і майно суттєво стимулювали надходження іноземних прямих інвестицій [2]. Л. Саммерс вказує, що фіскальні заходи, спрямовані на стимулювання інвестицій, але нейтральні щодо заощаджень, знижують рівень конкурентоспроможності економік у стратегічній перспективі. Податкові стимули мають характеризуватися комплексністю, чітко відповідаючи пріоритетам державної промислової політики. Фіскальні інституції першочергово повинні регулювати ті податки, що мають максимальний потенціал впливу як на інвестиційну динаміку, так і на структуру споживання [3; 4]. Й. Ліо та Дж. Мао довели, що реформа оподаткування капіталу в Китаї, спрямована на надання податкових преференцій економічним агентам, що здійснюють інвестиції в основний капітал, сприяла підвищенню інвестиційної активності та продуктивності бізнесу, значно акселеруючи темпи зростання [5]. За оцінкою Ф. Чіттендена та М. Дерегії, податковий кредит на наукоємне підприємництво впливає на приріст інвестицій лише опосередковано. Проте ресурси, вивільнені завдяки аплікації таргетованих податкових пільг, позитивно відображаються на фінансовому стані підприємств – учасників НДДКР, що зрештою приводить до поживлення інвестиційних процесів [6]. Ф. Дж. Контрактор зі співавторами доводить, що великий обсяг залучення певною національною економікою іноземних інвестицій асоціюється з ефективним і простим механізмом започаткування

бізнесу в ній, гарантією надійного захисту майнових інтересів як мажоритарних, так і міноритарних інвесторів, реально функціонуючою інфраструктурою здійснення міжнародної торгівлі тощо [7]. Автори вважають, що роль податків у контексті залучення інвестицій до національної економіки є другорядною, тоді як визначальними факторами для інвесторів виступають ємність ринку, якість сформованого інституційного середовища, доступність сировини та кваліфікованого персоналу, рівень оплати праці, загальна макростабільність, верховенство права та інші інституційні чинники. Регіональна інтеграція сприяє формуванню максимально подібних за базовими характеристиками ринків, а, з урахуванням подібності нефіскальних чинників прийняття інвестиційних рішень, роль податкової політики у перспективі лише зростатиме [7].

Значний внесок у розвиток даної проблематики зроблено в рамках наукової школи І. Я. Чугунова [8–11]. Дослідниками запропоновано концептуальні підходи до розкриття регулювальної ролі податкової політики в забезпеченні стійкого економічного зростання. Окрему увагу авторів приділено потенціалу фіскального регулювання розвитку за умов дії негативних екстерналій. А. В. Лисяк із колегами розглядає перспективи імплементації зарубіжного досвіду реалізації податкового регулювання соціально-економічного розвитку, враховуючи вітчизняні реалії, приділяючи окрему увагу механізмам фіскального планування та прогнозування [12; 13]. Дослідницький колектив на чолі з Л. П. Сідельниковою визначає вектори впливу системи оподаткування на розвиток підприємницької діяльності в Україні, констатує значний вплив дизайну фіскального простору на інвестиційну динаміку [14]. Проте, попри наявність суттєвих наукових напрацювань, тематика регуляторного впливу податкової політики на процеси соціального та економічного розвитку зберігає свою актуальність.

Метою даної статті є розкриття положень щодо регуляторного впливу податкової політики на процеси економічного розвитку.

Податкова політика націлена на формування науково обґрунтованого рівня фіскального навантаження на суб'єктів господарської діяльності, реактивацію суспільно необхідної діяльності економічних агентів, гарантування соціальної справедливості та конституційних прав індивідів при оподаткуванні їх доходів. Враховуючи це, чітко прослідковується певна дихотомія системи податкового регулювання як, з одного боку, фундаментальної складової соціоекономічного розвитку, так, з іншого, – механізму примусу, реалізація якого пов'язана із забезпеченням функціо-

нування публічних інституцій. Таким чином, можна говорити про мікро- та макрорівень реалізації податкової політики.

Система податкового регулювання може бути декомпонована на базові елементи, зокрема:

- ✦ комплекс заходів планово-прогностичної діяльності;
- ✦ облік, аудит, моніторинг і контроль податкових надходжень;
- ✦ фінансовий менеджмент і координацію;
- ✦ збір, кодування, декодування, обмін, зберігання та захист інформації в процесі адміністрування податків та зборів.

Забезпечення стійкого розвитку інститутів громадянського суспільства, посилення спроможності публічного регулювання розвитку, макроекономічна стабільність, безпека для всіх економічних агентів, надійний соціальний захист і підвищення добробуту, а також узгодження реалізації трансформаційних заходів слід відмітити в числі пріоритетів реалізації сучасної податкової політики. Детермінація завдань податкової політики визначає її модель. Розглядають три базові профілі податкової політики:

- 1) максимальних податків;
- 2) економічного розвитку;
- 3) розумних податків.

Вплив реалізованої урядом податкової політики на динаміку та пропорції суспільного відтворення є незаперечним, тому доцільно проаналізувати взаємозв'язок між динамікою інвестиційної активності та темпами зростання реального ВВП на одну особу в країнах з розвинутою та емерджентною економіками. У вибірку увійшли країни ЄС-27 та Україна, проаналізовано часовий інтервал з 2011 до 2024 рр. Аналіз статистичної інформації переконливо засвідчує наявність прямої залежності обраних макроекономічних індикаторів. Частка інвестицій у ВВП оцінена як середнє значення показника *gross capital formation* за відповідний період. Більшому рівню залучення інвестицій у економіку відповідає, як правило, вищий середній темп зростання.

Середня частка інвестицій у ВВП впродовж 2011–2024 рр. коливалася від 14,14% у Греції до 27,64% у Ірландії та становила, загалом для вибірки, 21,81%. При цьому рівень інвестиційної активності в Австрії, Бельгії, Естонії, Ірландії, Латвії, Румунії, Словаччині, Угорщині, Фінляндії, Франції, Чехії та Швеції перевищував середнє значення для вибірки. Середній темп зростання реального ВВП на одну особу варіював від –0,16% у Люксембурзі до 5,11% у Ірландії, для вибірки загалом становив 1,86%. При цьому для Болгарії, Естонії, Ірландії, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Румунії, Словаччини, Словенії,

Угорщини та Хорватії середні темпи економічного зростання виявилися вищими за середньовибіркові. Україна опинилася в групі аутсайдерів за індикатором залучення інвестицій в економіку – 16,66% ВВП, що на 5,15 в. п. менше за середнє значення для вибірки. Середнє економічне зростання склало 0,11% реального ВВП на одну особу, перевищуючи лише індикатор Люксембургу, де в середньому зафіксовано спад на рівні –0,16% реального ВВП на одну особу.

Фіскальний інструментарій залучення інвестицій в економіку передбачає кілька форм. Варіантом є зниження рівня прибуткового оподаткування через зменшення ставки або креацію спецзон із преференційним оподаткуванням, режимом податкових канікул тощо. Іншою опцією є активне фіскальне стимулювання інвестицій у основний капітал через аплікацію податкових пільг, кредиту, виключень для частини прибутку, що реінвестується в основний капітал. Перспективним варіантом є поліпшення умов транскордонного руху капіталу через мінімізацію ставок податку для репатріації прибутку, елімінацію рестрикцій зі сплати дивідендів акціонерам – резидентам іноземних держав, таргетоване зниження митних тарифів. Доцільним є надання певних пільг і зі сплати інших податків, зокрема соцівдрахувань для новостворених робочих місць.

Варто наголосити, що імплементація пільг як для інвесторів, так і для операцій, безпосередньо пов'язаних із інвестуванням, повинна бути чітко обмеженою в часі, спрямованою на заздалегідь детерміновані цілі. Обов'язковим є здійснення моніторингу та перманентного оцінювання ефективності застосування вказаних пільг у контексті стимулювання інвестиційної активності.

Саме через інвестиції транснаціональних корпорацій, що зазвичай є піонерами наукових досліджень та розробок, емерджентні економіки одержують доступ до сучасних високих технологій. Акцент уваги підприємств – реципієнтів інвестиційних ресурсів на пріоритетному фінансуванні НДДКР може значно посилити позитивний вплив інвестицій на національну економіку. У розвинених економіках з другої половини ХХ століття дієво застосовувався інструментарій податкових кредитів для реалізації НДДКР [15; 16]. Суб'єкти господарювання, що одержують такі кредити, інноваційно оновлюють виробничі цикли, постачають на ринки нову продукцію з кращими, ніж у товарів-аналогів, характеристиками.

Чи не найважливішим чинником притоку інвестицій у національну економіку є безпека, як власне фізична, так і у формі гарантій недоторканності

об'єктів приватної власності, виплати дивідендів акціонерам тощо. А. Маслоу розробив модель прийняття економічними агентами рішень, виходячи зі ступеня задоволеності їхніх потреб, називаючи безпеку фундаментальною потребою не лише індивіда, а й загалом суспільства. Ведення повномасштабних воєнних дій накладає відбиток на композиційну структуру інвестицій: держава залишається вагомим інституційним інвестором, тоді як приватні бізнеси інвестують переважно у сфери, пов'язані з потребами воєнного часу, – виробництво зброї, снарядів, амуніції та військового обладнання, матеріалів та інших засобів, що користуються попитом на фронті, ремонт автомобілів тощо [17]. Сплески інвестиційної активності фіксуються і в економіках, які опосередковано долучені до військових дій, постачаючи зброю, боеприпаси та техніку до держав, що безпосередньо є сторонами конфліктів. Залучення інвестицій, передусім іноземних, активізується, перш за все, у період повоєнної відбудови, тоді як за умов воєнної невизначеності впровадження господарської діяльності, безпека людського та фізичного капіталу піддається ризикам.

Податкова політика воєнного часу має кілька специфічних режимів функціонування. Якщо на первинних етапах, безпосередньо після ворожого вторгнення, вона може носити яскраво виражені стабілізаційні риси, пом'якшуючи наслідки шокового розбалансування системи публічних фінансів як для населення, так і для суб'єктів господарської діяльності, то за умов затяжної війни податкова політика обов'язково набуває компенсаторних властивостей. Будь-які спрощення та спрощення у фіскальному просторі повинні мати цільове спрямування та обмежуватися в часі.

Відповідно до функції Кобба – Дугласа взаємозв'язок між ВВП, обсягом капіталу та обсягом задіяної робочої сили має такий вигляд (1):

$$Q = A \cdot L^{\alpha} \cdot K^{\beta}, \quad (1)$$

де Q – реальний ВВП на одну особу; A – технологічний коефіцієнт; L – обсяг людського капіталу; K – обсяг фізичного капіталу; α , β – коефіцієнти еластичності ВВП за капітальними та трудовими витратами, відповідно.

Р. Дж. Барро довів, що вплив публічних фінансів та приватних інвестицій у фізичний і людський капітал доцільно вивчати окремо, а також враховувати дію екзогенних чинників [18]. Тому, виходячи з формули (1) і теоретичних напрацювань Р. Дж. Барро, економічними контролерами нашої моделі будуть виступати капітал (*частка приватних інвестицій у ВВП*) і робоча сила (*щорічний відсотковий приріст робочої сили*). Модель (2) враховує вплив інструментарію фіскальної політи-

ки (зважаючи на його поділ на публічні видатки та податки) та нефіскальних чинників-контролерів на економічне зростання:

$$Q_t = a + b \sum_{i=1}^l T_{it} + c \sum_{j=1}^m Exp_{jt} + d \sum_{k=1}^n NFC_{kt} + \varepsilon, \quad (2)$$

де t – період (рік) спостереження; T – податки (*taxes*, частка надходжень відповідного податку у ВВП); Exp – публічні видатки (*public expenditures*, частка відповідної категорії публічних видатків у ВВП); NFC – нефіскальні фактори (*non-fiscal controllers*); a – константа; b , c , d – коефіцієнти впливу відповідних змінних на економічне зростання; i , j , k – порядковий номер відповідного фактора ($l \in \mathbb{N}$, $m \in \mathbb{N}$, $n \in \mathbb{N}$); ε – статистична похибка (*statistical error*).

Безвідносно наслідків впливу податкового навантаження на реальне економічне зростання слід розглянути дію окремих елементів композиційної структури оподаткування. Остання в науковій літературі досліджується в контексті податків, що обмежують економічну активність (*distortional taxes*), і таких, що її не обмежують (*non-distortional taxes*). До першої з названих категорій відносять ті фіскальні інструменти, що стримують інвестиційну активність бізнесу та окремих домогосподарств, сповільнюючи темпи розвитку, зокрема податки на працю (ПДФО та соцвнески) й податки на капітал. Теоретично *non-distortional taxes*, представлені в нашому дослідженні непрямыми податками на споживання, не повинні мати деструктивного впливу на зростання індикатора реального ВВП на особу. Для оцінювання економічних параметрів використано метод *OLS* із річними інтервалами дослідження. Попередню модель можна трансформувати у (3):

$$Q_t = \beta_0 + \beta_1 \sum_{i=1}^l T_{it} + \beta_2 \sum_{j=1}^m Exp_{jt} + \beta_3 \sum_{k=1}^n InvR_{kt} + \beta_4 \sum_{p=1}^r OvEmp_{pt} + \varepsilon, \quad (3)$$

де β_0 – константа; β_1 , β_2 , β_3 , β_4 – коефіцієнти впливу відповідних змінних на економічне зростання; $InvR$ – співвідношення інвестицій до ВВП (*investment-to-GDP ratio*); $OvEmp$ – зростання зайнятості (*overall employment growth*); i , j , k , p – порядковий номер відповідного фактора ($l \in \mathbb{N}$, $m \in \mathbb{N}$, $n \in \mathbb{N}$, $r \in \mathbb{N}$).

Згідно з підходом Р. Дж. Барро і Х. Сала-і-Мартіна [19], для адекватного оцінювання впливу факторів необхідно розглядати відносно гомогенні групи національних економік з подібною якістю інституцій, специфікою виробничих функцій, струк-

турою фіскального простору, підходами до формування та реалізації публічної політики. Країни ЄС-27 загалом відповідають зазначеним критеріям. Для формування подальших рекомендацій реформування фіскального простору України фокус дослідження зміщено на держави ЄС-27, розміщені в Центральній Європі та Балтії: Болгарію, Естонію, Латвію, Литву, Румунію, Польщу, Словаччину, Словенію, Угорщину, Хорватію та Чехію.

Нами досліджено набір панельних даних, інформаційними джерелами для побудови регресії були статистика Світового Банку, МВФ і Євростату. Період аналізу охоплює 14 років – з 2011 по 2024 рр. (для 2024 р. використано попередні та прогнозні значення показників). Табл. 1 відображає базову статистику аналізованих змінних. Встановлено, що зростання пропорції інвестицій до ВВП неоднозначно впливає на зростання індикатора реального ВВП на одну особу. При збільшенні показника інвестицій до ВВП на 1 в. п. скорочення реального ВВП на одну особу становить $-0,015$ в. п. (табл. 1, OLS_1).

Враховуючи ж, власне, профіль структури оподаткування, реальний ВВП на одну особу теоретично скорочується на $0,023$ в. п. або зростає на $0,005$ в. п., якщо враховувати вплив *distortional* і *non-distortional taxes* окремо (табл. 1; OLS_2 , OLS_3). Однак у всіх трьох рівняннях регресії даний індикатор виявився статистично не значущим із P -параметром $-0,841$, $0,754$ та $0,941$ відповідно.

У вході дослідження виявлено негативні взаємозв'язки між індикаторами темпами зростання реального ВВП на одну особу та фіскальними змінними (як податковим навантаженням, так і публічними витратами). Зростання публічних витратків на 1 в. п. сповільнює темп зростання реального ВВП на одну особу на $0,177$ в. п. (OLS_1), $0,107$ в. п. (OLS_2) і $0,245$ в. п. (OLS_3). Причому для моделей OLS_1 і OLS_3 даний параметр є статистично значущим.

Зростання загального податкового навантаження на 1 в. п. сповільнює темпи зростання реального ВВП на $0,177$ в. п. Скоригований коефіцієнт детермінації R^2 становить $0,186$, а тому досліджувана модель є адекватною, хоча й щільність взаємозв'язку – досить невисока (табл. 2).

Декомпонуючи податки на групи *distortional* та *non-distortional*, можна відзначити їх принципово відмінний характер впливу на процеси економічного зростання. Так, при зростанні навантаження групою *distortional taxes* на 1 в. п. темпи приросту реального ВВП знижуються на $0,197$ в. п. Для даної вибірки країн Центральної Європи та Балтії впродовж періоду 2011–2024 рр. не виявлено жодного деструктивного ефекту *non-distortional taxes* на процеси економічного зростання. Більше того, зростання відповідного податкового навантаження на 1 в. п. асоціювалося із середнім приростом реального ВВП на рівні $0,270$ в. п. Враховуючи результати аналізу, доцільним є фокусування фіскальної політики на групі податків на споживання (замість податків на працю та капітал), з метою мінімізації негативного впливу регуляторних процесів на економічну динаміку.

Зазначимо, що подібна практика є досить типовою для групи країн з розвиненою економікою. Іншим адекватним сценарієм є виважена субституція навантаження від податків на працю та капітал до екологічних податків, що також переважно є нейтральними для процесів економічного зростання. Зазначене особливо актуалізується у світлі досягнення Цілей сталого розвитку, де суттєва увага приділяється комплексу екологічних питань.

Реалізація податкового регулювання є елементом національної політики у сфері безпеки, в контексті чого доцільною видається розробка системи індикаторів фіскальної безпеки та методологічних підходів до калібрування їх еталонних значень. Так, для емерджентних економік, з метою

Таблиця 1

Зведена статистика для побудови регресійної моделі

Змінна	Кількість спостережень	Середнє значення	Стандартне відхилення	Max	Min
Зростання ВВП на одну особу, %	154	2,90	3,11	13,65	-7,49
Співвідношення податків до ВВП, %	154	32,92	3,72	38,90	25,00
<i>Distortional taxes</i> , % ВВП	154	20,07	3,09	26,10	12,00
<i>Non-distortional taxes</i> , % ВВП	154	12,85	2,31	18,77	8,87
Питома вага публічних витратків у ВВП, %	154	42,50	4,84	57,70	33,40
Співвідношення інвестицій до ВВП, %	154	23,23	3,18	34,53	16,52
Зростання зайнятості, %	154	0,76	1,67	6,50	-4,00

Джерело: розраховано автором на основі даних МВФ, Світового банку та Євростату.

Таблиця 2

Регресійний аналіз взаємозв'язку фінансових індикаторів, економічних контролерів та динаміки економічного зростання для вибірки країн Центральної Європи та Балтії у 2011–2024 рр.

Змінна	OLS ₁	OLS ₂	OLS ₃
Публічні видатки, % у ВВП	–0,011 (0,110)	–0,107 (0,059)	–0,245** (0,053)
Співвідношення інвестицій до ВВП, %	–0,015 (0,074)	–0,023 (0,072)	0,005 (0,072)
Зростання зайнятості, %	0,630** (0,152)	0,700** (0,141)	0,576** (0,138)
Співвідношення податків до ВВП, %	–0,177* (0,083)	–	–
Distortional taxes, % ВВП	–	–0,197* (0,093)	–
Non-distortional taxes,% ВВП	–	–	0,270* (0,111)
R ²	0,186	0,209	0,217
Спостереження	154	154	154

Примітка: числа в дужках є стандартними помилками оцінюваних параметрів.

* – означає значущість взаємозв'язку на рівні 5%; ** – на рівні 1%; R² – скоригований коефіцієнт детермінації.

забезпечення стійкого економічного зростання, теоретично важливим є дотримання податкового навантаження на рівні, нижчому за 30%. У Болгарії, Ірландії, Латвії, Литві та Румунії впродовж останніх десяти років податкове навантаження виявилось нижчим за вказаний рівень. Воєнна економіка потребує суттєвих коректив щодо справляння податкових платежів. Досвід розвинених економік Європи та США у Другій Світовій війні демонструє факт, що рівень перерозподілу ВВП через податкову систему може мати безпрецедентне зростання. Фінансові стимули виявляються другорядними в порівнянні із забезпеченням достатнього фінансування військових потреб.

Дослідники вказують, що рівень податкового навантаження детермінує сам факт існування тіньової економіки, визначаючи її розмір. Досвід країн – членів ЄС свідчить, що найнижчий рівень податкового навантаження корелює з найвищими індикаторами тіньової економіки. За оцінкою Л. Медіні та Ф. Шнайдера, у Болгарії тіньова економіка становить 29,6% її ВВП, у Румунії – 24,6%, а в Латвії – 19,6%, тоді як в Данії та Німеччині цей індикатор рівний 10,2%. В Ірландії рівень тіньової економіки є одним з найнижчих у ЄС-27 та наближається до 9,0%, тоді як середній показник ЄС – 16,6% [20]. Враховуючи зазначене, мінімальний поріг фінансової безпеки щодо тіньової економіки можна оцінити 20,0% офіційного ВВП. Питання детінізації національної економіки, внаслідок чого можливе не лише забезпечення додаткових бюджетних надходжень, а й пом'якшення потен-

ційного зростання податкового навантаження для покриття воєнних потреб, видається ургентним.

Ефективна реалізація податкової політики передбачає оперативне реагування, що базується на оперативній реакції фінансових інституцій на множину екзо- та ендогенних чинників формування податкових надходжень бюджетів усіх рівнів. Варто зазначити, що інструментарій податкової політики впливає на соціально економічні процеси з певним часовим лагом [21]. Останній можна декомпонувати, виокремивши три специфічні «розриви». Проміжок часу між власне виникненням розбалансування фінансового простору та його ідентифікацією являє собою «розрив сприйняття». Часовий інтервал між розробкою регуляторних заходів до початку їх безпосередньої реалізації становить «адміністративний розрив». Часовий відтинок з моменту започаткування реалізації заходів до одержання очікуваного ефекту на практиці визначається як «операційний розрив» [22].

Практично корисним є порівняння структури оподаткування, враховуючи рівень спрямування відповідних надходжень, у країнах – членах ЄС, що територіально розташовані в Центральній Європі та Балтії, та Україні (табл. 3).

Табл. 3 переконливо свідчить, що індикатор питомої ваги податкових надходжень місцевих бюджетів у вітчизняній структурі оподаткування (з урахуванням внесків до фондів соціального страхування) є найбільшим для вибірки держав Центральної Європи та Балтії. Він склав 20,54% у

Структура податкових надходжень із урахуванням рівня їх спрямування в окремих державах – членах ЄС-27 та Україні у 2023 р., %

Країна	Зведений бюджет, фонди соціального страхування та бюджет інституцій ЄС	Зведений бюджет і фонди соціального страхування	Державний бюджет	Місцеві бюджети	Фонди соціального страхування	Бюджет інституцій ЄС
Болгарія	100,00	99,36	68,42	2,51	28,42	0,64
Естонія	100,00	99,59	82,73	0,58	16,28	0,41
ЄС-27	100,00	99,43	46,48	16,88	36,07	0,57
Латвія	100,00	99,53	52,17	16,73	30,64	0,47
Литва	100,00	99,46	66,73	1,06	31,68	0,54
Польща	100,00	99,50	51,35	10,17	37,97	0,50
Румунія	100,00	99,68	60,63	2,78	36,27	0,32
Словаччина	100,00	99,60	56,41	1,40	41,79	0,40
Словенія	100,00	99,60	56,06	1,28	42,26	0,40
Угорщина	100,00	99,49	66,02	5,67	27,80	0,51
Україна	100,00	100,00	56,88	20,54	22,59	0,00
Хорватія	100,00	99,72	57,56	13,44	28,72	0,28
Чехія	100,00	99,54	80,74	1,03	17,77	0,46

Джерело: побудовано за даними Європейської комісії та Міністерства фінансів України.

2023 р., що на 3,65 в. п. перевищує відповідний індикатор для ЄС-27 – 16,88%.

За дослідженням ОЕСР щодо систем адміністрування податків у 58 країнах (40 державах – членів ОЕСР і 18 розвинених та емерджентних економіках, зокрема Китаї, Індії, Бразилії, Індонезії, Малайзії, Сінгапурі, Гонконзі (безвідносно материкового Китаю), Саудівській Аравії, Аргентині, Перу) виявлено, що фіскальні інституції повністю відповідають за надходження лише близько 45% тотального обсягу майнових податків до бюджетів відповідних рівнів. У решті 55% випадків має місце або розподіл відповідальності між податковими службами та місцевим самоврядуванням, або ж місцеві самоврядні інституції самостійно відповідають за збір таких податків до бюджетів локального рівня [23]. Доцільним видається вдосконалення інституційної архітектури фіскального простору.

ВИСНОВКИ

Податкова політика є ключовою складовою державного фінансового регулювання соціально-економічного розвитку, що передбачає детермінацію мети, цілей, добір моделі, методів та інструментарію, найсприятливіших за конкретних умов та із урахування негативних екстерналій. Конкретні цілі та задачі податкового регулювання змінюються, ви-

ходячи з особливостей макрофінансового циклу, тому податкова політика має бути наділена властивостями гнучкості й адаптивності, залишаючись при цьому зрозумілою та достатньо передбачуваною для платників податків, спонукаючи їх до раціоналізації перебігу власних господарських процесів.

Заходи податкового регулювання процесів економічного зростання доцільно розглядати з огляду їх впливу на інвестиційну динаміку. Досвід країн ЄС доводить наявність як прямого, так і опосередкованого впливу податкового інструментарію на інвестиційні процеси. Наслідки впливу фіскального навантаження на реальне економічне зростання слід розглядати з огляду на дію окремих елементів композиційної структури оподаткування в контексті податків, що обмежують економічну активність (*distortional taxes*), і таких, що її не обмежують (*non-distortional taxes*). У часовому інтервалі 2011–2024 років для країн ЄС-27 виявлено помірний позитивний вплив *non-distortional taxes* на зростання реального ВВП на одну особу.

Реалізація податкового регулювання є базовим компонентом національної політики у сфері безпеки, в контексті чого доцільною видається розробка системи індикаторів фіскальної безпеки та методологічних підходів до калібрування їх еталонних значень.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Simionescu M., Lazányi K., Sopková G. et al. Determinants of Economic Growth in V4 Countries and Romania. *Journal of Competitiveness*. 2017. Vol. 9. Iss. 1. P. 103–116.
DOI: <https://doi.org/10.7441/joc.2017.01.07>
2. Ślusarczyk B. Tax incentives as a main factor to attract foreign direct investments in Poland. *Administrative and Management Public*. 2018. Vol. 30. P. 67–81.
DOI: <https://doi.org/10.24818/amp/2018.30-05>
3. Summers L. H. Tax Policy and International Competitiveness. In: *International Aspects of Fiscal Policies*. 1988. P. 349–386. University of Chicago Press, 1988.
URL: <https://www.nber.org/system/files/chapters/c7931/c7931.pdf>
4. Jones B. F., Summers L. H. A Calculation of the Social Returns to Innovation (September 2020). *NBER Working Paper* No. w27863.
DOI: <https://ssrn.com/abstract=3700691>
5. Liu Y., Mao J. How do tax incentives affect investment and productivity? Firm-level evidence from China. *American Economic Journal: Economic Policy*. 2019. Vol. 11. Iss. 3. P. 261–291.
DOI: <https://doi.org/10.1257/pol.20170478>
6. Chittenden F., Derregia M. The Role of Tax Incentives in Capital Investment and R&D Decisions. *Environment and Planning C: Government and Policy*. 2010. Vol. 28. Iss. 2. P. 241–256.
DOI: <https://doi.org/10.1068/c078>
7. Contractor F. J., Nuruzzaman N., Dangol R., Raghunath S. How FDI inflows to emerging markets are influenced by country regulatory factors: An exploratory study. *Journal of International Management*. 2021. Vol. 27. Iss. 1.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.intman.2021.100834>
8. Chugunov I. Ya., Pasichnyi M. D. Fiscal Policy for Economic Development. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 1. Ч. 1. С. 54–61.
DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-1\(13\)-54-61](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-1(13)-54-61)
9. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V. et al. Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. Vol. 10. Iss. 1. P. 42–52.
DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n1p42>
10. Kaneva T., Chugunov I., Pasichnyi M. et al. Tax Policy for Economic Recovery and Sustainable Development after Covid-19. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*. 2022. Vol. 17. Iss. 2. P. 102–109.
DOI: <https://doi.org/10.35784/pe.2022.2.11>
11. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І. Я. Чугунов, Т. В. Канєва, М. Д. Пасічний ; за заг. ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
12. Лисяк Л. В., Гуменюк М. О., Філімонова Д. А. Удосконалення податкової системи України з урахуванням досвіду зарубіжних країн. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2018. № 31. С. 90–94. URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/31-2018/20.pdf>
13. Lysiak L., Hrabchuk O., Kachula S., Shchyryi H. Research of dynamics and forecasting the budget incomes from excise taxation: the Ukraine experience. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2022. Vol. 3(44). P. 51–62.
DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3799>
14. Сідельникова Л., Боровік Л., Осадча Т. Вектори впливу системи оподаткування на розвиток підприємницької діяльності в Україні. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Вип. 6. С. 377–383.
DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.15-60>
15. Пасічний М. Д., Непиталюк А. В. Інновації та конкурентоспроможність як домінанти економічного зростання. *Бізнес Інформ*. 2023. № 10. С. 102–111.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-10-102-111>
16. Nepytyaliuk A., Osipova L., Krasnyak O. et al. Dominants for the national economies' competitiveness. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*. 2024. Vol. 5(58). P. 278–289.
DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.58.2024.4478>
17. Pasichnyi M. Fiscal Dominants of Military Financing. *Scientia fructuosa*. 2024. No. 2. P. 20–37.
DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2024\(154\)02](https://doi.org/10.31617/1.2024(154)02)
18. Barro R. J. Government Spending is No Free Lunch. *Wall Street Journal*. 2009. January 22. URL: https://scholar.harvard.edu/files/barro/files/wsj_09_0122_govspendingnofreelunch-2.pdf
19. Barro R. J., Sala-i-Martin X. Public Finance in Models of Economic Growth. *The Review of Economic Studies*. 1992. Vol. 59. Iss. 4. P. 645–661.
DOI: <https://doi.org/10.2307/2297991>
20. Medina L., Schneider F. The evolution of shadow economies through the 21st century. The Global Informal Workforce: Priorities for Inclusive Growth. *International Monetary Fund*. Washington DC, USA, 2021. URL: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781513575919/ch002.xml>
21. Pasichnyi M., Kaneva T., Ruban M., Nepytyaliuk A. The impact of fiscal decentralization on economic development. *Investment Management & Financial Innovations*. 2019. Vol. 16. Iss. 3. P. 29–39.
DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16\(3\).2019.04](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16(3).2019.04)
22. Непиталюк А. В. Детермінанти забезпечення демографічної стійкості. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 4. С. 44–59.
DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(105\)04](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(105)04)
23. Tax Administration 2022. Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies.
DOI: <https://doi.org/10.1787/1e797131-en>

REFERENCES

Barro, R. J. "Government Spending is No Free Lunch". *Wall Street Journal*. 2009. https://scholar.harvard.edu/files/barro/files/wsj_09_0122_govspendingnofreelunch-2.pdf

- edu/files/barro/files/wsj_09_0122_govspending-nofreelunch-2.pdf
- Barro, R. J., and Sala-i-Martin, X. "Public Finance in Models of Economic Growth". *The Review of Economic Studies*, vol. 59, no. 4 (1992): 645-661.
DOI: <https://doi.org/10.2307/2297991>
- Chittenden, F., and Derregia, M. "The Role of Tax Incentives in Capital Investment and R&D Decisions". *Environment and Planning C: Government and Policy*, vol. 28, no. 2 (2010): 241-256.
DOI: <https://doi.org/10.1068/c078>
- Chugunov, I. et al. "Fiscal and Monetary Policy of Economic Development". *European Journal of Sustainable Development*, vol. 10, no. 1 (2021): 42-52.
DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n1p42>
- Chugunov, I. Ya., and Pasichnyi, M. D. "Fiscal Policy for Economic Development". *Naukovyi visnyk Polissia*, vol. 1, no. 1 (2018): 54-61.
DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-1\(13\)-54-61](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2018-1-1(13)-54-61)
- Chuhunov, I. Ya. et al. *Biudzhetno-podatкова polityka u systemi rehuliuвання ekonomiky* [Fiscal Policy in the Economic Regulation System]. Kyiv: Hlobus-Press, 2018.
- Contractor, F. J. et al. "How FDI inflows to emerging markets are influenced by country regulatory factors: An exploratory study". *Journal of International Management*, vol. 27, no. 1 (2021).
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.intman.2021.100834>
- Jones, B. F., and Summers, L. H. "A Calculation of the Social Returns to Innovation (September 2020)". *NBER Working Paper* no. w27863.
DOI: <https://ssrn.com/abstract=3700691>
- Kaneva, T. et al. "Tax Policy for Economic Recovery and Sustainable Development after Covid-19". *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*, vol. 17, no. 2 (2022): 102-109.
DOI: <https://doi.org/10.35784/pe.2022.2.11>
- Liu, Y., and Mao, J. "How do tax incentives affect investment and productivity? Firm-level evidence from China". *American Economic Journal: Economic Policy*, vol. 11, no. 3 (2019): 261-291.
DOI: <https://doi.org/10.1257/pol.2017047>
- Lysiak, L. et al. "Research of dynamics and forecasting the budget incomes from excise taxation: the Ukraine experience". *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 3(44) (2022): 51-62.
DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3799>
- Lysiak, L. V., Humeniuk, M. O., and Filimonova, D. A. "Udoskonalennia podatkovoï systemy Ukrainy z urakhuvanniam dosvidu zarubizhnykh krain" [Improvement of the Tax System of Ukraine with Accordance to Experience of Foreign Countries]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia «Ekonomika i menedzhment»*. 2018. <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/31-2018/20.pdf>
- Medina, L., and Schneider, F. "The evolution of shadow economies through the 21st century". *The Global Informal Workforce: Priorities for Inclusive Growth. International Monetary Fund*. Washington DC, USA, 2021. <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781513575919/ch002.xml>
- Nepytaliuk, A. et al. "Dominants for the national economies' competitiveness". *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*, vol. 5(58) (2024): 278-289.
DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.58.2024.4478>
- Nepytaliuk, A. V. "Determinanty zabezpechennia demohrafichnoi stiikosti" [Determinants for the Demographic Sustainability Ensuring]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*, no. 4 (2019): 44-59.
DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019\(105\)04](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2019(105)04)
- Pasichnyi, M. "Fiscal Dominants of Military Financing". *Scientia fructuosa*, no. 2 (2024): 20-37.
DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2024\(154\)02](https://doi.org/10.31617/1.2024(154)02)
- Pasichnyi, M. D., and Nepytaliuk, A. V. "Innovatsii ta konkurentospromozhnist yak dominanty ekonomichnoho zrostannia" [Innovations and Competitiveness as Dominants of Economic Growth]. *Biznes Inform*, no. 10 (2023): 102-111.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-10-102-111>
- Pasichnyi, M. et al. "The impact of fiscal decentralization on economic development". *Investment Management & Financial Innovations*, vol. 16, no. 3 (2019): 29-39.
DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16\(3\).2019.04](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.16(3).2019.04)
- Sidelnykova, L., Borovik, L., and Osadcha, T. "Vektory vplyvu systemy opodatkovannia na rozvytok pidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini" [Vectors of Influence of the Taxation System on the Development of Entrepreneurial Activity in Ukraine]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka*, no. 6 (2024): 377-383.
DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.15-60>
- Simionescu, M. et al. "Determinants of Economic Growth in V4 Countries and Romania". *Journal of Competitiveness*, vol. 9, no. 1 (2017): 103-116.
DOI: <https://doi.org/10.7441/joc.2017.01.07>
- Slusarczyk, B. "Tax incentives as a main factor to attract foreign direct investments in Poland". *Administrative Management Public*, vol. 30 (2018): 67-81.
DOI: <https://doi.org/10.24818/amp/2018.30-05>
- Summers, L. H. "Tax Policy and International Competitiveness". *International Aspects of Fiscal Policies*. 1988. <https://www.nber.org/system/files/chapters/c7931/c7931.pdf>
- Tax Administration 2022. Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies.
DOI: <https://doi.org/10.1787/1e797131-en>

Науковий керівник – Канєва Т. В., доктор економічних наук, професор, декан факультету фінансів та обліку Державного торговельно-економічного університету (Київ)